

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 59-69.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 59-69.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 59-69.

DOI: 10.59610/bbu4.2023.4.6

Süleymanova Arzu Rəhim qızı,

i.ü.f.d., dosent,

Azərbaycan Kooperasiya Universiteti,

E-mail: arzu.suleymanova228@mail.ru

© Süleymanova A.R., 2023

UOT – 336.77; 330.34

AQRAR-SƏNAYE SİSTEMLƏRİNİN İNKİŞAFINDA KREDİTİN MÜHÜM ROLU: KƏND TƏSƏRRÜFATININ ARTIMININ VƏ İQTİSADI İNKİŞAFIN DƏSTƏKLƏNMƏSİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - kənd təsərrüfatının artımını necə dəstəklədiyinə və daha geniş iqtisadi inkişafa töhfə verdiyinə əsas diqqət yetirməklə, aqrar-sənaye sistemlərinin irəliləyişində kreditin mühüm rolunu araşdırmaq və vurğulamaqdır.

Tədqiqatın metodologiyası - tədqiqat aqrar-sənaye kontekstində kreditin çoxşaxəli təsirini araşdırmaq üçün mövcud ədəbiyyatın hərtərəfli nəzərdən keçirilməsini, nümunələrin təhlilini və hökumət siyasətlərindən, maliyyə institutlarından və kənd təsərrüfatı kooperativlərindən məlumatların sintezindən istifadə edir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - bu tədqiqatın nəticələri siyasətçilər, maliyyə institutları və kənd təsərrüfatı sektorunda maraqlı tərəflər üçün praktiki anlayışlar təklif edir və onlara kreditin əlçatanlığını necə təşviq etmək və onun aqrar-sənayenin inkişafına təsirini optimallaşdırmaq üçün dəyərli təlimatlar təqdim edir.

Tədqiqatın nəticələri - bu tədqiqatın nəticələri qeyri-neft sənaye müəssisələrində rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi üçün kritik strategiyaları vurğulayır.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - tədqiqat aqrar-sənaye sistemlərində kreditin çoxşaxəli və bir-biri ilə əlaqəli faydaları haqqında orijinal perspektiv təklif edir, davamlı təcrübələrin və maliyyə inklüzivliyinin vacibliyini vurğulayır, beləliklə, kənd təsərrüfatının artımı və iqtisadi inkişafın təşviqində kreditin həyati rolunun dərk edilməsində elmi innovasiyalara töhfə verir.

Açar sözlər: aqrar-sənaye sistemləri, kənd təsərrüfatının davamlı inkişafı, iqtisadi artım, maliyyə inklüzivliyi.

G İ R İ Ş

Kənd təsərrüfatının olmadığı bir dünya ağlasığmazdır. Bəşər sivilizasiyasının yarandığı ilk dövrlərdən müasir, bir-biri ilə əlaqəli global iqtisadiyyata qədər kənd təsərrüfatı ruzi mənbəyi, dolanışq mənbəyi və iqtisadi inkişafın hərəkətverici qüvvəsi olmuşdur. Bu, xalqları qidalandıran, milyonlarla insanı işə götürən və mənzərələri formalaşdıran sənayedir. Bununla belə, qızıl günəş işığına bürünmüş tarlaların sakit görüntüsünün arxasında iqtisadi asılılıqların, texnoloji irəliləyişlərin və sosial dinamikanın mürəkkəb şəbəkəsi var. Müasir şəraitdə kənd

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 59-69.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 59-69.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 59-69.

təsərrüfatı təkcə torpağı əkməkdən ibarət deyil; ferma ilə boşqabınız arasında körpü yaradan aqrosənaye sistemlərini idarə etməkdən bəhs edir.

Aqro-sənaye sistemi təsərrüfatdan süfrəyə gedən yolda mühüm mərhələni təmsil edir. Bu, xam kənd təsərrüfatı məhsullarını supermarket rəflərində tapdığınız mallara çevirən mürəkkəb proseslər şəbəkəsidir. Bu sistem toxumların əkilməsi, əkinlərə qulluq və məhsulun biçilməsindən tutmuş kənd təsərrüfatı məhsullarının daşınmasına, saxlanmasına, emalına və paylanmasına qədər hər şeyi əhatə edir. Bu, ərzaq təhlükəsizliyini və iqtisadi canlılığı təmin etmək üçün harmoniyada işləyən ilkin, ikinci və üçüncü sektorların birləşməsidir.

Bununla belə, aqrar-sənaye sisteminin canlılığı təkcə fermerlərin alın tərinə və ya sənaye maşınlarının səmərəliliyinə əsaslanmır. O, əhəmiyyətli dərəcədə əvəzedilməz komponentdən - kreditdən asılıdır. Kredit aqrar-sənaye inkişafının can damarıdır, kənd təsərrüfatının tərəqqisinin təkərlərini hərəkətə gətirən əsas qüvvədir. Kiçik təsərrüfatdan iri aqrar sənayeyə, ənənəvi təcrübədən müasir, səmərəli istehsal üsullarına keçidi asanlaşdıran maliyyə sürtkü materialıdır.

Kənd təsərrüfatının inkişafında kreditin əhəmiyyəti

Tez-tez bir çox iqtisadiyyatların əsası kimi təsvir edilən kənd təsərrüfatı, inkişaf potensialı və geniş spektrli risk və çağırışlara həssaslığı ilə seçilən bir sənayedir. Bu kontekstdə kredit kənd təsərrüfatının inkişafına təkan verən və fermerlərə aqrar-sənaye sisteminin mürəkkəbliklərini idarə etməyə kömək edən güclü katalizator kimi meydana çıxır. O, çoxşaxəli rol oynayır, kritik ehtiyacları qarşılayır və kənd təsərrüfatı sektorunun böyüməsinə və davamlılığına əhəmiyyətli töhfə verir [2, s.6].

Resurslara çıxışın asanlaşdırılması:

- bir çox fermerlər və ya öz fəaliyyətlərini genişləndirmək istəyənlər üçün ilkin maneəldən biri torpaq və lazımı avadanlıqların əldə edilməsidir. Kredit fərdlərə torpaq almağa və ya icarəyə götürməyə və müasir, səmərəli əkinçilik üçün tələb olunan əsas texnikaya investisiya qoymağa imkan verən həyat xətti təmin edir.

- kredit fermerlərin yüksək keyfiyyətli toxum və gübrələrə çıxışının təmin edilməsində mühüm rol oynayır. Bu, onlara məhsulun məhsuldarlığını və keyfiyyətini optimallaşdırmağa, ərzaq təhlükəsizliyini və iqtisadi artımı təşviq etməyə imkan verir [9, s.65].

İstehsal qabiliyyətinin artırılması:

- kredit fermerlərə istehsal imkanlarını bir neçə yolla təkmilləşdirmək və genişləndirmək imkanı verir. O, avtomatlaşdırılmış suvarma sistemləri, dəqiq kənd təsərrüfatı alətləri və qabaqcıl texnika kimi müasir kənd təsərrüfatı texnologiyalarını mənimsəməyə imkan verir. Bu yeniliklər məhsuldarlığı artırır və resurs israfını azaldır.

- fermerlər kreditdən istixanalar, soyuducu anbarlar və silos kimi infrastruktura investisiya etmək üçün istifadə edə bilirlər. Bu təkmilləşdirmələr kənd təsərrüfatı məhsullarının saxlama müddətini uzadır, məhsul yığımından sonrakı itkiləri azaldır və bazara daha yaxşı çıxışı asanlaşdırır.

- kredit təlim proqramlarına və təhsilə ayrılmalı, fermerləri inkişaf edən kənd təsərrüfatı təcrübələri və texnologiyalarına uyğunlaşmaq üçün lazım olan bacarıq və biliklərlə təchiz etmək olar [2, s.10].

Kənd təsərrüfatı təbii olaraq müxtəlif risklərə, o cümlədən gözlənilməz hava şəraitinə, zərərvericilərə, xəstəliklərə və bazar dəyişkənliyinə həssasdır. Kredit bu risklərin idarə edil-

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 59-69.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 59-69.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 59-69.

məsində və azaldılmasında mühüm rol oynayır:

- kredit əlverişsiz hava şəraiti, zərərvericilər və ya xəstəliyin yayılması nəticəsində itkilərə qarşı maliyyə müdafiəsini təmin edən məhsul sığortasının alınmasını dəstəkləyir.

- kreditlə fermerlər məhsul seçimlərini şaxələndirə və investisiyalarını müxtəlif mallar üzrə yaymaqla riski azalda bilərlər.

Kredit tək-cə toxum əkmək deyil; bu, həm də dəyər zənciri boyunca imkanların yetişdirilməsi və yığılması ilə bağlıdır. O, aşağıdakı yollarla bazar inteqrasiyasını və əlavə dəyər qazandırır [7, s.43]:

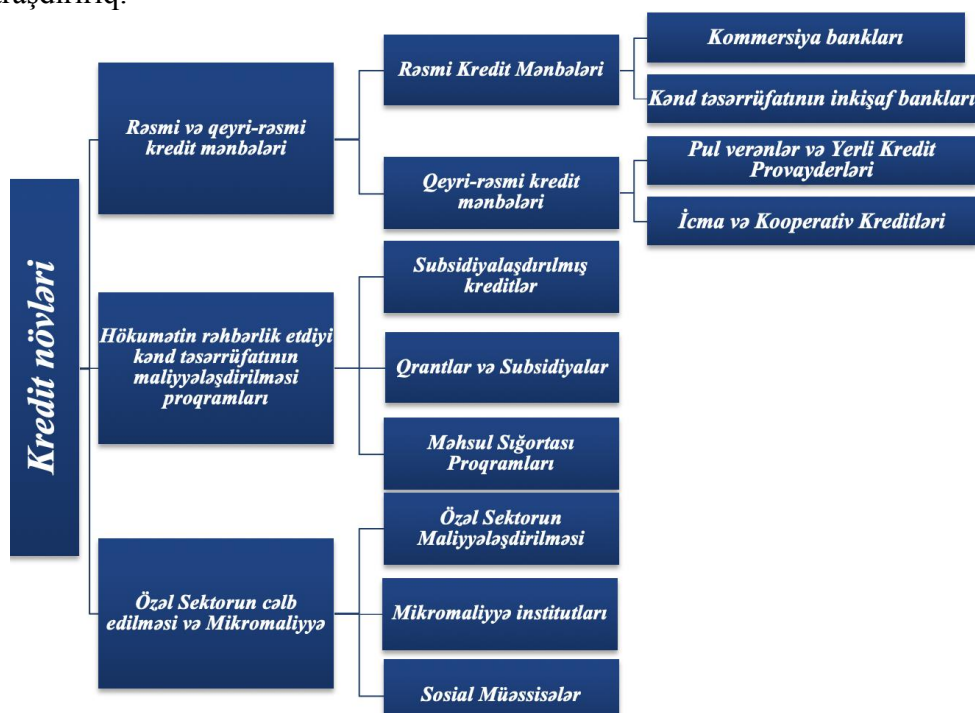
- Kredit fermerlərə kənd təsərrüfatı məhsullarının yaxşı vəziyyətdə bazarlara çatdırılmasını təmin edərək, səmərəli daşıma və saxlama obyektlərinə investisiya qoymağa imkan verir.

- Fermerlər kreditdən emal və qablaşdırma bölmələrini yaratmaq və ya təkmilləşdirmək, məhsullarının dəyərini artırmaq və bazar əhatəsini genişləndirmək üçün istifadə edə bilərlər.

- O, daha böyük və daha gəlirli bazarlarda iştirakını asanlaşdırır, fermerlərə məhsullarını daha yaxşı qiymətlərlə almağa imkan verir.

Aqrar-sənaye sistemlərində kredit növləri

Kredit əldə etmək aqrar-sənaye sistemlərinin inkişafı və davamlılığı üçün ən vacib şərtidir. O, müxtəlif formalarda və müxtəlif mənbələrdən gələ bilər, hər birinin öz üstünlükləri və çətinlikləri var. Burada biz aqrar-sənayenin inkişafında mühüm rol oynayan müxtəlif kredit növlərini araşdırırıq:

Şəkil 1. Kreditin növləri

Mənbə: Ivashina, V. & Laeven, L. & Moral-Benito, E. (2021). Loan Types and the Bank Lending Channel

Rəsmi və qeyri-rəsmi kredit mənbələri

Formal kredit mənbələri:

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 59-69.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 59-69.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 59-69.

1. *Kommersiya bankları* çox vaxt fermerlərə, kənd təsərrüfatı bizneslərinə və kooperativlərə strukturlaşdırılmış kənd təsərrüfatı kreditləri verir. Bu kreditlər xüsusi şərtlər, faiz dərəcələri və girov tələbləri ilə gəlir. Rəsmi bank kreditləri irimiqyaslı kommersiya kənd təsərrüfatının dəstəklənməsi üçün mühüm rol oynayır.

2. Bir çox ölkələrdə sırf kənd təsərrüfatı sektoruna xidmət göstərən ixtisaslaşmış *kənd təsərrüfatının inkişafı bankları* var. Bu banklar məhsul kreditləri, avadanlıqların maliyyə-yələşdirilməsi və aqrobiznesin inkişafı kreditləri daxil olmaqla, uyğunlaşdırılmış maliyyə məhsulları təklif edirlər [3, s.43].

Qeyri-rəsmi kredit mənbələri:

1. Rəsmi maliyyə institutlarının az ola biləcəyi kənd yerlərində fermerlər çox vaxt *yerli sələmçilərə və ya qeyri-rəsmi kredit təminatçılarna* etibar edirlər. Bu mənbələr girov baxımından çeviklik təklif etsə də, onlar yüksək faiz dərəcələri tələb edə bilər, bu da borcalanları borc dövryyəsinə sala bilər.

Bəzi hallarda *kənd təsərrüfatı kooperativləri və ya icma əsaslı kredit qrupları* öz üzvlərinə qeyri-rəsmi kredit verirlər. Bu sistemlər sosial birliyi təşviq edir və fərdi sələmçilərdən daha yaxşı şərtlər təklif edə bilər.

- Hökumətin rəhbərlik etdiyi kənd təsərrüfatının maliyyələşdirilməsi proqramları

Dünyadakı hökumətlər kənd təsərrüfatının iqtisadi inkişafda kritik rolunu qəbul edir və tez-tez fermerləri və aqrobiznesləri dəstəkləmək üçün kənd təsərrüfatının maliyyələşdirilməsi proqramları hazırlayır. Bu proqrama adətən aşağıdakılar daxildir:

- *Subsidiyalasdırılmış kreditlər*. Hökumətlər kreditləri fermerlər üçün daha əlverişli etmək üçün aşağı faiz dərəcələri ilə və ya qismən faiz subsidiyaları ilə kreditlər təklif edə bilər. Bu kreditlər çox vaxt övladlığa götürməyi təşviq etmək üçün xüsusi məhsullara və ya kənd təsərrüfatı təcrübələrinə yönəldilir.

- *Qrantlar və subsidiyalar*. Kreditlərə əlavə olaraq, hökumətlər kənd təsərrüfatının inkişafı layihələri, tədqiqatlar və ya infrastrukturun inkişafı üçün qrantlar və ya subsidiyalar verə bilər. Bu maliyyə stimulları aqrar-sənaye sektorunu gücləndirə bilər.

- *Məhsul sığortası proqramları*. Hökumətlər tez-tez fermerlərə məhsul sığortasının təmin edilməsində rol oynayır ki, bu da gözlənilməz hava şəraiti və digər təhlükələrlə bağlı riskləri azalda bilər.

- Özəl Sektorun cəlb edilməsi və mikromaliyyə

Özəl maliyyə institutları, o cümlədən vençur kapitalı firmaları və təsirli investorlar aqrar-sənaye sistemlərindəki potensialı getdikcə daha çox dərk edirlər. Onlar əməliyyatları genişləndirmək və ya innovativ texnologiyalar qəbul etmək istəyən aqrobizneslərə kapital investisiyaları və ya kreditlər təqdim edə bilərlər.

Mikromaliyyə institutları aqrar-sənaye sektorunda fərdi fermerlərə və mikro sahibkarlara kiçik kreditlərin verilməsində mühüm rol oynayır. Bu kreditlər kiçik sahibkarlara öz dolanışıklarını yaxşılaşdırmaq və kənd təsərrüfatı məhsuldarlığını artırmaq üçün lazım olan resursları əldə etməyə kömək edir [1, s.6].

Çox vaxt *sosial və ya ekoloji missiyası olan bəzi təşkilatlar* aqrar-sənaye sistemlərinə uyğunlaşdırılmış maliyyə məhsulları təklif edirlər. Bu qurumlar davamlı kənd təsərrüfatı təcrübələrini dəstəkləmək üçün krediti texniki yardım, təlim və bazar əlaqələri ilə birləşdirir.

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 59-69.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 59-69.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 59-69.

Xülasə, aqrar-sənaye sistemlərində kredit müxtəlif formalarda olur və hər biri fermerlərin və aqrobiznesin müxtəlif ehtiyaclarına cavab verir. Rəsmi və qeyri-rəsmi kredit mənbələri, hökumətin rəhbərlik etdiyi proqramlar, özəl sektorun iştirakı və mikromaliyyə institutları birlikdə kənd təsərrüfatının böyüməsinə və inkişafına töhfə verir, onun iqtisadi tərəqqinin və ərzaq təhlükəsizliyinin möhkəm sürücüsü olaraq qalmasını təmin edir [1, s.8].

Kreditə əsaslanan aqrar-sənaye artımının real dünya nümunələri kənd təsərrüfatı sektorunda əlçatan maliyyə resurslarının transformasiya gücünə inandırıcı sübut kimi xidmət edir. Bu nümunələr təkcə uğur hekayələrini vurğulamır, həm də qarşılaşılan problemlərə və öyrənilən dəyərli dərslərə işıq salır.

1. Banqladeşin Grameen Bankı

Məhəmməd Yunusun təsis etdiyi Grameen Bank Banqladeşdə mikrokredit sahəsində inqilab etmişdir. Yoxsul kənd qadınlarına kiçik kreditlər verməklə bank onlara quşçuluq, sənətkarlıq və ərzaq istehsalı kimi müxtəlif aqrar-sənaye fəaliyyətlərinə sərmayə qoymağa imkan vermişdir. Bu yanaşma saysız-hesabsız ailələrin güzəranını əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırmış, insanları yoxsulluqdan çıxarmış və ərzaq təhlükəsizliyini gücləndirmişdir [5, s.5].

2. Braziliyanın kənd təsərrüfatı kredit proqramları

Braziliya hökuməti bir sıra kənd təsərrüfatı kredit proqramlarını, o cümlədən Pronaf (Ailə Kənd Təsərrüfatının Gücləndirilməsi üzrə Milli Proqram) həyata keçirmişdir. Pronaf kiçik və ailəli fermerlərə aşağı faizli kreditlər verir ki, bu da onlara müasir əkinçilik texnikası və texnologiyasına sərmayə qoymağa imkan verir. Bu, təkcə kənd təsərrüfatı məhsuldarlığını artırmaqla yanaşı, kənd yerlərində yoxsulluğu da azaltmışdır [6, s.13].

3. Keniya fermer kooperativləri

Keniyada fermer kooperativləri fondlara kollektiv şəkildə daxil olmaq üçün kreditdən istifadə etmişdirlər. Resurslarını birləşdirərək, kiçik sahibkarlar maşınlara, anbarlara və emal bölmələrinə sərmayə qoya bilərlər. Bu yanaşma onların bazarda sövdələşmə gücünü artırmış və onlara qəhvə və çay kimi məhsullarına əlavə dəyər yaratmağa, bununla da gəlirlərini artırmağa və məhsullarının keyfiyyətini yaxşılaşdırmağa imkan vermişdir.

Kreditə əsaslanan aqrar-sənaye artımı ilə bağlı problemlərdən biri xüsusilə kiçik fermerlər arasında həddindən artıq borclanma riskidir. Bəzi hallarda fermerlər çoxlu borc götürmüşlər ki, bu da maliyyə sıxıntısına səbəb olmuşdur. Bu, məsuliyyətli kreditləşdirmə və maliyyə savadlılığı proqramlarının vacibliyini vurğulayır.

Rəsmi kredit mənbələri mühüm əhəmiyyət kəsb etsə də, bir çox fermerlər, xüsusən də ucqar və ya kifayət qədər xidmət göstərilməyən ərazilərdə hələ də qeyri-rəsmi kreditlərə, çox vaxt həddindən artıq yüksək faiz dərəcələrinə etibar edirlər. Bu, rəsmi kredit təşkilatlarının əhatə dairəsinin genişləndirilməsi və maliyyə inklüzivliyinin təkmilləşdirilməsi zərurətindən xəbər verir.

Aqro-sənaye artımı bəzən təbii ehtiyatlara və ətraf mühitə stress yarada bilər. Davamlı kənd təsərrüfatı təcrübələri təşviq edilməli və kredit proqramları əkinçilikdə ekoloji cəhətdən təmiz yanaşmaları təşviq etməlidir.

Hökumətlər və maliyyə institutları kredit proqramlarının nəzərdə tutulan benefisiarlara çatmasını və onların məqsədlərinə çatmasını təmin etmək üçün effektiv monitoring və qiymətləndirmə sistemləri yaratmalıdırlar. Şəffaf və hesabatlı idarəetmə vacibdir [4, s.21].

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 59-69.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 59-69.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 59-69.

Kredit olsa belə, fermerlər bazarlara çıxmaqda və qiymət dəyişkənliyi ilə mübarizədə çətinliklərlə üzləşə bilərlər. Öyrənilən dərslərə sabit və ədalətli bazar şəraitinin yaradılmasının və məhsulun diversifikasiyası vasitəsilə davamlılığın yaradılmasının vacibliyi daxildir.

Nəticə etibarilə, bu nümunələr aqrar-sənaye artımında kreditin transformativ potensialını vurğulayır. Bununla belə, onlar həm də məsuliyyətli kreditləşdirmənin, ekoloji dayanıqlığın və bu təcrübələrdən alınan problemlərə və dərslərə cavab verən vahid yanaşmanın vacibliyini ortaya qoyur. Kredit proqramlarını davamlı olaraq uyğunlaşdırmaq və təkmilləşdirməklə aqrar-sənaye sistemləri fermerlərin və onların icmalarının rifahını təmin etməklə iqtisadi inkişafın güclü mühərrikinə çevrilə bilər.

Kənd təsərrüfatında kreditin iqtisadi təsirləri

Kredit həm fərdi həyatları, həm də bütün iqtisadiyyatları dəyişdirmək potensialına malik olan kənd təsərrüfatı dünyasında dayaq nöqtəsidir. Bu, sadəcə olaraq maliyyə əməliyyatı deyil; o, fermerləri və aqrobiznesləri aqrar-sənaye sistemində inkişaf etmək üçün lazım olan resurslara bağlayan mühüm həyat xəttini təmsil edir. Onun təsiri iqtisadi mənzərədə dalğalanır və çoxlu müsbət təsirlər yaradır [10, s.115].

Kənd təsərrüfatında kreditin ən mühüm iqtisadi təsirlərindən biri gəlirin yaradılması və yoxsulluğun azaldılmasıdır. Kiçik fermerlər və kənd icmaları üçün kredit əldə etmək oyunu dəyişdirə bilər. O, kapitalı olmayan şəxslərə kənd təsərrüfatı fəaliyyətlərinə sərmayə qoymağa imkan verir, onlara keyfiyyətli toxum, gübrə və müasir avadanlıq almağa kömək edir. Bu investisiyalar daha yüksək məhsuldarlığa, məhsulun keyfiyyətinin yaxşılaşmasına və nəticədə daha yüksək gəlirlərə səbəb olur. Gəlir səviyyəsi artdıqca, ailələr əsas ehtiyaclarını ödəmək, təhsilə və səhiyyəyə sərmayə qoymaq və ümumi həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün daha yaxşı təchiz olunurlar.

Üstəlik, kredit gəlirlərin diversifikasiyasını asanlaşdırır. Fermerlərə müxtəlif kənd təsərrüfatı fəaliyyətlərini araşdırmağa və kənd təsərrüfatı ilə bağlı mikro müəssisələrə sərmayə qoymağa imkan verməklə, gəlir dəyişkənliyini azaltmağa kömək edir. Bu diversifikasiya təkcə əlavə gəlir axını təmin etmir, həm də yoxsulluğun azaldılmasına töhfə verir. Yalnız bir məhsula və ya gəlir mənbəyinə arxalanan ailələr iqtisadi şoklara daha həssasdır, müxtəlif gəlir axınlarına malik olanlar isə çətin vaxtlardan daha yaxşı keçə bilərlər.

Kreditin iqtisadi təsiri fərdi təsərrüfatlardan xeyli kənara çıxır. Bir çox ölkələrin Ümumi Daxili Məhsuluna (ÜDM) kənd təsərrüfatının töhfəsi əhəmiyyətlidir və kredit bu töhfənin artırılmasında mühüm rol oynayır. Kreditə çıxış kənd təsərrüfatının modernləşdirilməsini və kommersiyalaşdırılmasını dəstəkləyir və məhsuldarlığın artmasına səbəb olur. Bu da öz növbəsində iqtisadi artımı stimullaşdırır, kənd təsərrüfatını ÜDM-in mühüm sürücüsünə çevirir.

Bundan əlavə, kənd təsərrüfatında kreditin məşğulluğun yaradılması aspektini də nəzərdən qaçırmmaq olmaz. Kənd təsərrüfatı mahiyyət etibarilə əmək tutumludur və kredit fermerlərə istehsal imkanlarını genişləndirməyə imkan verir ki, bu da öz növbəsində becərmə, məhsul yığımı və emal üçün daha çox əmək tələb edir. Bundan əlavə, kredit aqrar-sənaye artımına təkan verir, qida emalı, marketinq, nəqliyyat və əlaqəli sənayelərdə iş imkanları yaradır. Dəyər zəncirləri inkişaf etdikcə logistika, qablaşdırma və pərakəndə satış sektorlarında daha çox iş yerləri yaradılır ki, bu da ümumi məşğulluğun artımına daha da töhfə verir [10, s.119].

Kənd yerlərinin inkişafı və infrastrukturun yaxşılaşdırılması da kənd təsərrüfatında kreditin əlavə məhsullarıdır. Kredit əldə etməklə kənd infrastrukturuna investisiyalar mümkün

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 59-69.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 59-69.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 59-69.

olur. Yollar, suvarma sistemləri və anbar anbarları kənd təsərrüfatının səmərəli təchizat zənci-rinin mühüm komponentləridir. Təkmilləşdirilmiş infrastruktur nəinki məhsul yığımından sonrakı itkiləri azaldır, həm də malların kənd yerlərindən şəhər mərkəzlərinə daşınmasını asanlaşdırır, regional inkişafı təşviq edir və kənd və şəhər iqtisadiyyatlarını əlaqələndirir.

Nəhayət, kənd təsərrüfatında kreditin iqtisadi təsirləri geniş və dərinidir. Fermerləri və aqrobiznesləri inkişaf etdirmək üçün lazım olan resurslarla gücləndirməklə, kredit kənd təsərrüfatının transformasiyası üçün katalizator rolunu oynayır. O, kənd təsərrüfatı sektorunu iqtisadi inkişafın hərəkətverici qüvvəsinə çevirir, kənd icmalarının həyat səviyyəsini yaxşılaşdırır və bütün iştirakçılar üçün daha parlaq, daha davamlı gələcək yaradır.

Kredit əldə etmək üçün maneələr

Kreditə çıxış iqtisadi inkişaf üçün güclü katalizator ola bilsə də, çoxsaylı maneələr çox vaxt fərdlərin və biznesin ehtiyac duyduqları maliyyə resurslarını təmin etməsinə mane olur. Bu maneələri xüsusilə kənd təsərrüfatı və aqrar-sənaye sistemləri kontekstində ifadə etmək olar, burada bir çox kiçik sahibkarlar və sahibkarlar unikal problemlərlə üzləşirlər. Burada, bu kontekstdə kredit əldə etmək üçün ən görkəmli maneələrdən bəzilərini araşdırırıq:

Maliyyə savadının olmaması. Kənd təsərrüfatı sektorunda kredit əldə etmək üçün əsas maneələrdən biri potensial borcalanlar arasında maliyyə savadının olmamasıdır. Bir çox fermerlər və kənd sahibkarları kreditin incəliklərini, o cümlədən faiz dərəcələrini, kredit şərtlərini və ödəniş cədvəllərini tam başa düşməyə bilərlər. Bu maliyyə biliklərinin olmaması onların əsaslandırılmış borc qərarları qəbul etmə qabiliyyətinə mane ola bilər və həddindən artıq borclanmaya və ya kreditdən sui-istifadəyə səbəb ola bilər [8, s.1].

Girov tələbləri. Ənənəvi maliyyə institutları kreditləri təmin etmək üçün çox vaxt girov tələb edir ki, bu da kənd təsərrüfatı sektorunda bir çox potensial borcalanlar üçün əhəmiyyətli problem yaradır. Kiçik fermerlər və mikro sahibkarlar girov kimi xidmət etmək üçün kifayət qədər aktiv və ya əmlaka malik ola bilməzlər. Bu tələb onları təkcə formal kredit imkanlarından kənarlaşdırmır, həm də iqtisadi fərqləri davam etdirir, çünki aktivləri olanların kredit əldə etmək ehtimalı daha yüksəkdir.

Yüksək faiz dərəcələri və borc tələləri. Yüksək faiz dərəcələri, xüsusən qeyri-rəsmi kredit mənbələri və ya yirtıcı kreditləşmə praktikaları halında kredit əldə etmək üçün əsaslı maneə yarada bilər. Faiz dərəcələri həddən artıq yüksək olduqda, borcalanlar özlərini borc dövrəsində tələyə düşərək, kreditlərini qaytarmaqda çətinlik çəkə və maliyyə etibarsızlığına daha da dərinləşə bilərlər. Bu cür təcrübələr son nəticədə məsuliyyətli kredit əldə etmənin gətirməli olduğu müsbət iqtisadi təsiri sarsıda bilər.

Borc tələləri kənd təsərrüfatında xüsusilə zərərli ola bilər, çünki fermerlər tez-tez mövsümi əkinlərə sərmayə qoymaq üçün maliyyə resurslarına ehtiyac duyurlar və sonra kreditləri ödəmək üçün məhsuldan əldə etdikləri gəlirə güvənirlər. Yüksək faiz dərəcələri və borc tələləri uzunmüddətli iqtisadi inkişafa mane olmaqla, əvvəlki borcları ödəmək üçün borclanmanın pis dövrünə gətirib çıxara bilər [8, s.5].

Kredit əldə etmək üçün bu maneələrin aradan qaldırılması kənd təsərrüfatı sektorunda iqtisadi artımı və yoxsulluğun azaldılmasını təşviq etmək üçün vacibdir. Maliyyə savadlılığı təhsilinə, innovativ girov tələblərinə və məsuliyyətli kreditləşdirmə təcrübələrinə diqqət yetirən təşəbbüslər bu maneələri aradan qaldırmağa və fermerlərin və aqrobizneslərin inkişaf etmək və daha geniş iqtisadi inkişafa töhfə vermək potensialını açmağa kömək edə bilər.

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 59-69.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 59-69.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 59-69.

Y E K U N

Toxumdan ruziyə, kənd tarlalarından şəhər bazarlarına səyahət aqrar-sənaye sisteminin mürəkkəb şəbəkəsi sayəsində mümkün olur. Onun əsasında tərəqqiyə şərait yaradan kredit dayanır. Bu tədqiqat zamanı biz kreditin kənd təsərrüfatına və daha geniş iqtisadiyyata çoxşaxəli təsirini vurğulayaraq aqrar-sənayenin inkişafında mühüm rolunu vurğuladıq.

Kredit maliyyə əməliyyatından daha çox şeydir; kiçik fermerləri, kənd sahibkarlarını və aqrobiznesləri inkişaf etdirmək üçün lazım olan resurslara bağlayan körpüdür. O, torpaq, avadanlıq, toxum və gübrələrə çıxışı asanlaşdırır, istehsal gücünün artırılmasına, risklərin idarə edilməsinə və bazara integrasiyaya imkan verir. Bu, gəlirin yaradılması, yoxsulluğun azaldılması və ÜDM artımının təməl daşdır. Bundan əlavə, o, kənd yerlərində milyonlarla insanın həyat keyfiyyətini yüksəldən, kənd inkişafı və infrastrukturun yaxşılaşdırılmasının hərəkətverici qüvvəsidir. Kredit sadəcə bir vasitə deyil; aqrar-sənaye sistemlərinin can damarıdır, onları irəli aparır.

Kreditin aqrar-sənayenin inkişafında oynadığı mühüm rolu nəzərə alaraq, kollektiv fəaliyyətə çağırışa zəmanət verilir. Siyasətçilər, maliyyə institutları və bütün maraqlı tərəflər aşağıdakı imperativləri tanımalıdırlar:

- borcalanları məlumatlı maliyyə qərarları qəbul etmək üçün lazım olan biliklərlə gücləndirmək üçün hərtərəfli maliyyə savadlılığı proqramlarına investisiya qoymaq və fermerlərin və aqrobiznesin kredit şərtlərini başa düşməsinə təmin etmək çox vacibdir.

- kreditləri təmin etmək üçün daha geniş çeşidli aktivlərə və kooperativ zəmanətlərə imkan verməklə, daha inklüziv olmaq üçün ənənəvi girov tələbləri islahat edilməlidir. Bu yanaşma daha çox borcalanın kredit əldə etməsinə imkan verəcək.

- faiz dərəcələrinə nəzarət edən, borc tələlərinin yaradılmasının qarşısını alan və kreditin əlverişli və dayanıqlı resurs olaraq qalmasını təmin edən qaydalar və təcrübələr həyata keçirilməlidir.

- maliyyə institutları kənd təsərrüfatı sektorunun unikal ehtiyaclarına uyğun gələn məsuliyyətli kreditləşdirmə təcrübələrini qəbul etməyə təşviq edilməlidir. Buraya kənd təsərrüfatının dövrü təbiətinə uyğunlaşmaq üçün risklərin bölüşdürülməsi mexanizmləri və kredit şərtlərində çeviklik daxildir.

- kənd yerlərini şəhər bazarları ilə birləşdirən siyasət və təşəbbüslər təşviq edilməlidir. İnfrastruktur və təkmilləşdirilmiş nəqliyyat şəbəkələrinə investisiyalar kənd təsərrüfatı məhsullarının daşınmasını asanlaşdıracaq, həm fermerlərə, həm də istehlakçılara fayda verəcəkdir.

Yekun olaraq qeyd edək ki, aqrar-sənayenin inkişafında kredit təkcə rəqəmlərdən və kreditlərdən ibarət deyil; tərəqqi toxumu səpmək və firavanlıq bəhrələrini almaqdan ibarətdir. Bu, güclənmə, böyümə və transformasiya hekayəsidir. Biz gələcəyə baxarkən, kənd təsərrüfatından asılı olan hər kəs üçün kreditin əlçatan olmasına, aqrar-sənaye sisteminin çiçəkləndiyi və hər bir fərdin onun nemətlərindən istifadə edə biləcəyi bir dünya yetişdirməyə sadıq qalmalıyıq.

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 59-69.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 59-69.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 59-69.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Anwar, Anas & Kurniaty, & Nurlita, A & Fil'ardy, Y. Impact of credit on agriculture and industrial processing. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2020, 473. 012005. 10.1088/1755-1315/473/1/012005.1
2. Caetano Joao, M.A.; de Castro, A.M. The Impact of Agricultural Credit on the Growth of the Agricultural Sector in Angola. Sustainability 2023, 15, 14704. <https://doi.org/10.3390/su152014704>
3. Chaiya, C.; Sikandar, S.; Pinthong, P.; Saqib, S.E.; Ali, N. The Impact of Formal Agricultural Credit on Farm Productivity and Its Utilization in Khyber Pakhtunkhwa, Pakistan. Sustainability 2023, 15, 1217. <https://doi.org/10.3390/su15021217>
4. Detthamrong, Umawadee & Chansanam, Wirapong. Do the trade credit influence firm performance in agro-industry? Evidence from Thailand. Heliyon. 2023, 9. e14561. 10.1016/j.heliyon.2023.e14561. 1
5. Hassan, M. Kabir & Renteria-Guerrero, Luis. The Experience of the Grameen Bank of Bangladesh in Community Development. International Journal of Social Economics, 1997. 24. 1488-1523. 10.1108/03068299710193949.
6. Helfand, Steven. The Distribution of Subsidized Agricultural Credit in Brazil: Do Interest Groups Matter?. Development and Change, 2001, 32. 465 - 490. 10.1111/1467-7660.00213.
7. Kharashvili, Eteri. The Impact of Preferential Agro Credit on the Development of Agribusiness in Georgia. Ecoforum. Volume 7, Issue 1(14), 2018.
8. The Research of Agricultural SMEs Credit Risk Assessment Based on the Supply Chain Finance. Zeping Tong, Shuo Yang. E3S Web Conf. 275 01061 (2021) DOI: 10.1051/e3sconf/202127501061
9. Wang, Y.; Xu, Y.; Chen, W. Study on the Relationship between Agricultural Credit, Fiscal Support, and Farmers' Income—Empirical Analysis Based on the PVAR Model. Sustainability 2023, 15, 3173. <https://doi.org/10.3390/su15043173>
10. Ward, N., & Reidar Almas. (1997). Explaining Change in the International Agro-Food System. Review of International Political Economy, 4(4), 611–629. <http://www.jstor.org/stable/4177245>

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 59-69.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 59-69.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 59-69.

Arzu Rahim Suleymanova,
Ph.D. (Econ.), Associate Professor,
Azerbaijan Cooperation University,
E-mail: arzu.suleymanova228@mail.ru
© A.R. Suleymanova, 2023

THE IMPORTANT ROLE OF CREDIT IN THE DEVELOPMENT OF AGRO-INDUSTRIAL SYSTEMS: SUPPORTING AGRICULTURAL GROWTH AND ECONOMIC DEVELOPMENT

ABSTRACT

The purpose of the research is to explore and highlight the critical role of credit in the advancement of agro-industrial systems, with a focus on how it supports agricultural growth and contributes to wider economic development.

The methodology of the research - the study uses a comprehensive review of existing literature, case study analysis, and synthesis of data from government policies, financial institutions, and agricultural cooperatives to examine the multifaceted impact of credit in an agro-industrial context.

The practical importance of the research - the findings of this study offer practical insights for policy makers, financial institutions and stakeholders in the agricultural sector and provide them with valuable guidance on how to promote credit availability and optimize its impact on agro-industrial development.

The results of the research - the findings of this study highlight critical strategies for enhancing competitiveness in non-oil industries.

The originality and scientific novelty of the research - the study offers an original perspective on the multifaceted and interconnected benefits of credit in agro-industrial systems, highlighting the importance of sustainable practices and financial inclusion, thus contributing to scientific innovation in understanding the vital role of credit in promoting agricultural growth and economic development.

Keywords: agro-industrial systems, sustainable development of agriculture, economic growth, financial inclusion.

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 59-69.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 59-69.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 59-69.

*Сулейманова Арзу Рахим кызы,
кандидат экономических наук, доцент,
Азербайджанский Университет Кооперации,
E-mail: arzu.suleymanova228@mail.ru
© Сулейманова А.Р., 2023*

ВАЖНАЯ РОЛЬ КРЕДИТА В РАЗВИТИИ АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ СИСТЕМ: ПОДДЕРЖКА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО РОСТА И ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования – изучить и подчеркнуть решающую роль кредита в развитии агропромышленных систем, уделяя особое внимание тому, как он поддерживает рост сельского хозяйства и способствует более широкому экономическому развитию.

Методология исследования – в исследовании используется всесторонний обзор существующей литературы, анализ конкретных примеров и синтез данных государственной политики, финансовых учреждений и сельскохозяйственных кооперативов для изучения многогранного воздействия кредита в агропромышленном контексте.

Практическая значимость исследования - результаты этого исследования дают практическую информацию политикам, финансовым учреждениям и заинтересованным сторонам в сельскохозяйственном секторе и дают им ценные рекомендации о том, как повысить доступность кредитов и оптимизировать их влияние на агропромышленное развитие.

Результаты исследования - результаты этого исследования подчеркивают важнейшие стратегии повышения конкурентоспособности в ненефтяных отраслях.

Оригинальность и научная новизна исследования - исследование предлагает оригинальный взгляд на многогранные и взаимосвязанные преимущества кредита в агропромышленных системах, подчеркивая важность устойчивых практик и финансовой доступности, тем самым способствуя научным инновациям в понимании жизненно важной роли кредита в содействии сельскохозяйственному росту и экономическому развитию.

Ключевые слова: агропромышленные системы, устойчивое развитие сельского хозяйства, экономический рост, финансовая доступность.

*Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
11.10.2023*

*Təkrar işləməyə göndərilmişdir:
20.10.2023*

Çapa qəbul olunmuşdur: 27.10.2023

*The date of the admission of the article to
the editorial office: 11.10.2023*

Send for reprocessing: 20.10.2023

Accepted for publication: 27.10.2023

*Дата поступления статьи в
редакцию: 11.10.2023*

*Отправлено на повторную
обработку: 20.10.2023*

Принято к печати: 27.10.2023